338
С30

Положение Семипалатинской
в 1924/25 году.

سەمەي گۇبىرنەسىنىڭ

1924/25- جىلداعى ٴجايى.

گۇبىرنەنىڭ 25-1924ىنشى جىلداعى شارۋاشىلىق، الەۋمەت - مادەنىي تۇرمىسىنىڭ نەگىزگى تاراۋلارىنىڭ (وتكەن جىلدارمەن سالىستىرىلعان) جالپى ٴجايى.

ٴسوز باسى. - اۋىل جانە توعاي شارۋاشىلىعى. - ونەرلى كەسىپ. - ورتاق شارۋاشىلىق. - ساۋدا جانە زات دايارلاۋ. - تاسىلعان جۇك سەبى. - پوشتا - تەلەگراپ قاتىنىسى. - قارىز. - اقشا-قارجەت ٴجايى. - ەگىبەك. - الەۋمەت مۇگەسىزداندىرۋ ٴجايى. - قالىق اعارتۋ- دىن ساۋلىق ساقتاۋ. - الەۋمەت قورعاۋ جۇمىسى. - مل بىيلەۋ. - قوسىمشا: گۇبىرنەنىڭ جەر اۋدانىمەن قالىق سانى. -

جازعان سەمەيدىڭ گۇبىرنەلىك جوسپار كامەسيەسى، جازۋىن باسقارعان گۇبىرنەلىك اتقارۋ كامىيتەتىنىڭ پرەزىيدىيۋمى.

باستىرۋشى سەمەيدىڭ گۇبىرنەلىك اتقارۋ كامىيتەتى.

سەمەيدىڭ گۇبىرنەلىك باسپاسى «گۇبىيزدات» تىڭ باسپاقاناسى. 1926-جىل.

Типография Семипалатинского Губерн. Из-ва «СЕМГУБИЗДАТ» 1926 г.

سەمەي گۇبىرنەسىنىڭ

1924—25 ىنشى جىلداعى ٴجايى.

گۇبىرنەنىڭ 25-1924 ىنشى جىلداعى شارۋاشىلىق، الەۋمەت ـ مادەنىي تۇرمىسىنىڭ نەگىزگى تاراۋلارىنىڭ (وتكەن جىلدارمەن سالىستىرىلعان) جالپى ٴجايى.

ٴسوز باسى. ـ اۋىل جانە توعاي شارۋاشىلىعى. ـ ونەرلى كەسىپ. ـ ورتاق شارۋاشىلىق. ـ ساۋدا جانە زات دايارلاۋ. ـ تاسىلعان جۇك ەسەبى. ـ پوشتا ـ تەلەگراپ قاتىناسى. ـ قارىز. ـ اقشا ـ قارجەت ٴجايى. ـ ەڭبەك. ـ الەۋمەت مۇگەسىزداندىرىۋ ٴجايى. ـ قالىق اعارتىۋ. ـ دەن ساۋلىق ساقتاۋ. ـ الەۋمەت قورعاۋ جۇمىسى. ـ ەل بيلەۋ. ـ قوسىمشا: گۇبىرنەنىڭ جەر اۋدانىمەن قالىق سانى. ـ

جازعان سەمەيدىڭ گۇبىرنەلىك جوسپار كامەسيەسى،
جازۋىن باسقارعان گۇبىرنەلىك اتقارىۋ كاميتەتىنىڭ پىرەزيديۋمى.

باستىرۋشى سەمەيدىڭ گۇبىرنەلىك اتقارىۋ كاميتەتى.

سەمەيدىڭ گۇبىرنەلىك باسپاسى «گۇب ـ ىيزدات»تىڭ باسپاقاناسى.
1926-جىل.

مامله‌كه‌تتك ساۋدا ۇيمىنىڭ سه‌مه‌يده‌گى كۇن شىعىس-قازاقستاندىق ۋبلۇس كانتورى

(قازگوستورىك)

ادرىسى: سه‌مه‌ي قالاسى، لەنين كوشەسى، 42؛ تەلەگرام ۇشىن: سه‌مه‌ي-قازگوستورىك.

بولىمده‌رى: الگى ته‌رىسى مه‌ن باسقا شيكى ته‌رى-ته‌رسه‌ك جيناتۇن بولىم، شه‌تكه
ەت شىعارىب وتكىزه‌تۇن بولىم، استىق شىعارىب وتكىزه‌تۇن بولىم، ىشه‌ك جيناتۇن
بولىم، شه‌تته‌ن تاباز اكه‌له‌تۇن (ىمپورت) بولىم ... ايدا جۇمىس ىسته‌يتۇن بولىم،

... ۋ گۇبىرنه‌سىنىڭ ايـاگۇز
... نه باتىس قىتايدىڭ ىسىن-

(سه‌رگ...
ۇزان...

...ى: الگى ته‌رىله‌رى، مال
...ستىق زاتتارى، ىتىرى
...جانه داري جاساپتۇن

...ه‌رىلو...

...ارتۋاشىلىق ماشينه،
...ه‌تالدى جۇمىستاۋعا
...ن جانه باسقالار)،
...لار، داري-دارمه‌ك
...ساپاندارى، ۋۋاق-

...لكىسىن، كوبته‌ب،
...ى، كه‌زه كۇۋده،
...لاده (ۋ)ه‌رگىيو-

...لك ...ه‌ن سار-

...شه‌تته‌ن
...ه‌تكىزىب

5404
1924-25
1926

ٴمازمۇنى.

I. اۋىل جانە توعاي شارۋاشىلىعى . . . . . 1 بەتتە.
1. مال ٴوسىرۋ شارۋاشىلىعى . . . . . . 3 »
2. دىيقانشىلىق . . . . 9 »
3. اۋىل شارۋاشىلىعىنىڭ باسقا تاراۋلارى . . . . 14 »
4. توعاي شارۋاشىلىعى . . . . . . 15 »
5. اۋىل شارۋاشىلىعىن وركەندەتىۋ ٴۇشىن قولدانىلعان شارالار . 16 »
6. توعايلاردى پايدالانىۋ جانە توعاي شارۋاشىلىعى جونىندەگى شارالار 28 »
7. وتكەن جىلدىڭ قورىتىندىسى جانە 1925-26 ىنشى جىلعا ۇسقاۋ-جوبالار 30 »
II. سەمەي گۇبەرنەسىنىڭ 1924-25-جىلداعى ونەرلى كەسىبى 36 »
1. كەسىپ دۇكەندەرىنىڭ قۇرال-سايمان، ماشىينەلەرىنىڭ ٴجايى . 38 »
2. جەرگىلىكتى كەسىپ دۇكەندەرىنىڭ قارەجەت ٴجايى . . 41 »
3. جۇمىسكەر كۇشىن پايدالانىۋ ٴجايى . . . . 45 »
4. وتىن مەن شىيكى زاتتار [illegible] . . . 49 »
5. جاسالىپ شىققان ٴونىم مەن ونىڭ ساتىلىۋ ٴجايى . . 50 »
6. جەرگىلىكتى ونەرلى كەسىپ دۇكەندەرىمىزدى باسقارىۋ ٴجايى . 53 »
7. ٴسوز ٴتۇيىنى [illegible] . . . 54 »
III. 1924-25-جىلدا سەمەي قالاسىنىڭ ورتاق شارۋاشىلىعى 58 »
1. ورتاق ۇيلەر . . . . » »
2. قالالىق جەرلەر . . . . 61 »
3. قالانىڭ سىرتقى ٴتۇرىن تۇزەۋ جانە ورتتەن قورعاۋ . . 63 »
4. جول جۇمىسى، ەرتىستەگى پاروم-وتكەلى . . . . » »
5. ورتاق كەسىپ دۇكەندەرى . . . . . . 65 »
6. ورتاق كەسىپ دۇكەندەرىنىڭ ٴوندىرىسى . . . . 71 »
7. ورتاق شارۋاشىلىقتىڭ كىرىسى مەن شىعىستارى . . 76 »
8. قورىتىندى جانە كەلەشەكتەگى ۇسقاۋ-جوبالار . . . 79 »
[illegible] اۋىل شارۋاشىلىق زاتتارىن دايارلاۋ جانە ساۋدا . 80 »
1. دايارلانعان تابارلاردىڭ سانى . . . . . . 82 »
2. دايارلاۋ ٴىسىنىڭ قالاي جۇرگەندىگى . . . . . 85 »
3. دايارلاۋشى مەكەمەلەر . . . . 94 »
4. [illegible] قورىتىندىلار . . . . . . 97 »
5. ساۋدا [illegible] . . . . 98 »
6. نارىقتىڭ قالاي وزگەرىپ وتىرعان ٴجايى . . . . 113 »

Отпечатано в тип. Семипалатинского Губерн. Из-ва «СЕМГУБИЗДАТ» 1926 г.

Гублит № 105 Зак. № 732 Тираж—1000

XII. قالىق اعارتىۋ . . . . 233 بەتتە

1. اقشا-قارەجەت ٴجايى . . . . » »

2. مەكتەب سانى . . . . 235 »

3. بالالار مەكتەپتەرى، پاناسىزدىق بەن الىسىۋ . . . 240 »

4. كەسىپ-ونەر وقىۋى . . . . . 242 »

5. ٴساياسي-اعارتىۋ مەكەمەسىنىڭ جۇمىسى . . . . 244 »

XIII. دەن ساۋلىق ساقتاۋ . . . . . . 251 »

1. اقشا-قارەجەت ٴجايى . . . . . . » »

2. گۋبيرنەلىك دەن ساۋلىق ٴبولىمىنىڭ مەكەمەلەرى . . 252 »

3. ەمدەۋ جاردەمى . . . . 255 »

4. دارىگەرلىك قىزمەتكەرلەرى . . . . . . 257 »

5. ادام ەمدەيتۇن ورىندارىنىڭ قۇرال، مۇلىك زاتتارىنىڭ ٴجايى . 259 »

6. انالىق بەن بالالىقتى قورعاۋ . . . . . 260 »

7. اپتەك شارۋاسى . . . . . . 263 »

XIV. الەۋمەت قورعاۋ جۇمىسىنىڭ ٴجايى . . . . 264 »

1. ىستەلگەن قىلمىس جانە ونى مەن كۇرەسۋ . . . » »

2. سوت-تەرگەۋ ورىندارىنىڭ قۇرىلىسى مەن سانى . . 266 »

3. جالپى قورىتىندىلار . . . . 268 »

XV. ەل بيلەۋ . . . . 271 »

1. ەل كوبشىلىگىنىڭ كەڭەس قۇرىلىسىنا قاتىسۋى . . » »

2. ۋيەزدىك اتكومدەردىڭ جۇمىستارى . . . . 272 »

3. اكىمشىلىك مەكەمەنىڭ جۇمىسى . . . . . 277 »

4. مەكەمەلەردى قاراقىلاندىرۋ . . . . . . 283 «

XVI. قوسىمشا. گۋبيرنەنىڭ جەر اۋدانى مەن قالقى . . 285 »

7. جارمەنكەلەر . . . . 114بەتتە.
8. ساۋدا مەكەمەلەرىنىڭ قال-جايى . . . . . » 120
9. بورىش وتەۋ مەن بەكسىل تارتىبىنىڭ جايى . . . » 123
10. ىرەتتەۋ شارالارى . . . . . . » 127
11. سوز تۇيىنى مەن قورىتىندىلار . . . . » 129
V. كاپەراتسىيە . . . . » 130
1. تۇتىنۋشىلار كاپەراتسىيەسى . . . . . » 131
2. اۋىل شارۋا كاپەراتسىيەسى . . . . . » 138
3. سارى ماي جاسايتۇن كاپەراتىبتەر سايۇزى (ماسلوسايۇز) . » 141
4. قول ونەرى كەسىبىنىڭ كاپەراتسىيەسى . . . . » 144
5. جارىمجاندار كاپەراتسىيەسى . . . . . » 145
6. اڭشىلار كاپەراتسىيەسى . . . . . . » 146
7. جالپى قورىتىندىلار . . . . . . » 147
VI. تاسىلعان جۇك ەسەبى . . . . . . » 150
1. تاسىلعان جۇكتىڭ جالپى مولشەرلەرى . . . . . » »
2. سۋ جولى . . . . » 154
3. كولىك بەن جۇك تاسۋ جايى . . . . . . » 155
4. قورىتىندىلار . . . . » 158
VII. پوشتا-تەلەگراپ قاتىناسى . . . . . . » 160
VIII. قارىز . . . . » 164
IX. گۋبەرنەنىڭ 1924-25-جىلداعى اقشا-قارەجەت جايى . » 182
1. مامەلەكەت مۇلكتەرى . . . . » »
2. كىرىستەر . . . . » 185
3. شىعىستار . . . . » 188
4. اقشا جايىن باسقاراتۇن مەكەمەلەردىڭ جۇمىستارى . . » 201
5. سوز تۇيىنى مەن كەلەشەككە ۇسىناۋلار . . . . » 206
X. ەڭبەك . . . . » 209
1. جۇمىسكەر كۇشتىڭ سانى مەن قۇرىلىسى . . . . » »
2. ەڭبەك اقى . . . . » 212
3. جۇمىسسىزدىق . . . . » 213
4. كىسى جالداۋ جۇمىسىن ىرەتتەۋ مەن ەڭبەك قورعاۋ . . » 215
5. جۇمىسكەرلەردى قامسىزداندىرۋ . . . . . . » 216
XI. الەۋمەت مۇگەسىزداندىرۋ جايى . . . . . . » 219
1. گۋبسابەزدىڭ جۇمىسى . . . . » »
2. گۋبەرنەلىك قولعابىس كامىيتەتىنىڭ جۇمىسى . . . » 222
3. گۋبەرنەلىك جارىمجاندار كاپەراتىبى بىرلىگىنىڭ جۇمىسى . » 228

ٴسوز باسى.

بۇل «شولۋ» سەمەي گۋبەرنەسىنىڭ شارۋاشىلىق جانە مادانيەت تۇرمىسىنىڭ نەگىزگى تاراۋلارىنداعى ٴال-ٴجايدى، سوندا بولىپ جاتقان ٴار ٴتۇرلى قۇبىلىس-تاردى ازبا، كوبىنە تولىق قىلىپ بايانداپ ٴوتۋ ماقساتى مەن جازىلعان ٴبىرىنشى ەڭبەك بولىپ وتىر. تۇرمىس ٴجايىن باجايلاۋ مەن قابات گۋبەرنەدەگى بارلىق شا-رۋاشىلىق، الەۋمەتتىڭ مادەنيي جانە اكىمشىلىك مەكەمەلەرىنىڭ بىتىرگەن جۇمىس-تارىندا دۇرىس تەكسەرىلىپ، تولىق قورىتىلىپ، ٴبىرىنشى رەت ايتىلىپ وتىر.

بۇل ەڭبەككە نەگىز بولىپ قولدانىلعان كوبىنەسە ٴتيىستى مەكەمەلەردىڭ، ۇيىمدار مەن كەسىپ دۇكەندەرىنىڭ ىستەگەن جۇمىستارى تۋرالى بەرگەن ەسەپ ماعلۇماتتارى بولسادا، كىتاپتاعى ايتىلعان سوزدەر ٴار قاراماقتىڭ ٴوز مىندەتىنەن ٴارى اسالمايتىن تۇيىقتىعىنان ساۋ. كىتاپتا ايتىلىپ وتىرعان ماعلۇماتتار مۇمكىنىنشە انىق، دەرەكتى، تولىق سىنىنان وتكەرىلگەن بولۋ ٴۇشىن «شولۋ»دىڭ ٴار بولىمىن جازعان كىسىلەردە ٴوز تۇسىنان باسقارمادا قولدان كەلگەن ىلاجدىڭ ٴبارىن ىستەدى.

سوندادا بۇل ەڭبەك انىق كەمەل بولدى دەۋدەن جىراق ەكەنىن باسقارما تولىق تۇسىنەدى؛ بولىمدەردىڭ قاي-قايسىسىندا بولسادا جاريالانىپ وتىرعان ماعلۇماتتاردىڭ ٴابدان انىق ەمەس، تەك مولشەر قىلىنۋعانا جارايتىنىن ەسكەرتىپ وتىرعان سوزدەردى وقىعۋشى كوپ ۇشىراتادى. ۇيتكەنى مەن «شولۋ»دا ايتىلىپ وتىرعان بارلىق ماعلۇماتتاردىڭ جيىنىن تۇگەل العاندا، گۋبەرنە، تۇرمىسىنىڭ نەگىزگى تاراۋلارىنىڭ جالپى ٴجايىن جانە ولاردا ەكى جىلدىڭ ىشىندە بولىپ وتىرعان قۇبىلىستاردى انىقتا جاقىن سۋرەتتەۋگە جارايدى.

گۋبەرنەمىزدىڭ شارۋاشىلىق ٴجايىن زەرتتەپ ٴبىلۋ ٴۇشىن ىستەلىپ وتىرعان بۇل العاشقى تاجىريبە كەمەلدىكتەن كوپ الىس-اق بولسىن، سوندادا ەڭ قىيىن كەزەكتەنەن اسىپ، ٴبىرىنشى ادىم ىلگەرى اتتالىپ وتىر؛ ەندى، بۇل رەتتە بولان ٴارى ىستەلەتىن جۇمىس كوپ وڭايلانىپ قالدى، بۇل «شولۋ» وسى ۇسىنىلىپ وتىرعان قالپىندادا گۋبەرنەدەگى ٴار ٴبىر مادەنيي قىزمەتكەردىڭ قانداي ٴتۇرلى قىزمەت ىستەپ جۇرگەنىنە بولسىن ۇلكەن باعالى ماعلۇماتتار بەرەرلىك تابىلمايتىن بىلدىرگىش بولا-الادى.

بۇل «شولۋ»دىڭ جازىلۋىنا مارت نە اپرەل كەزىندە بولماقشى بولعان گۋبەرنەلىك كەڭەستەر سيەزىنە گۋبەرنەلىك مەكەمەلەردىڭ ىستەگەن جۇمىستارى تۋرالى جيىندى ەسەپ دايارلايمىن دەگەن گۋبەرنەلىك اتقارۋ كوميتەتىنىڭ ماقساتى ەڭ قولما-قول جاقىن سەبەپ بولدى. گۋبەرنەلىك سيەز كەيىنگە قالعان سوڭ، جانە ەكىنشى جاقتان قولعا كەرەكتى ماعلۇماتتار كوبىرەك تۇسكەنىنەن كەيىن، جازباق

ونىڭ ىشىندە ٴوسىۋدىڭ تىم شابان، ارەڭ بايقالاتىنداي عانا قالىپتا بولعان جاعى
ونەرلى كەسىپتەن قالالارداعى ورتاق شارۋا بولعانىن، ەكىنشى جاقتان، شارۋانىڭ
كەي ٴبىر قاتتى ٴولعايىپ كەلە جاتقان تاپراۋلارىنىڭ وزىندە سەمەي گۋبەرنەسى
سوعىستان بۇرىنعى مولشەرگە ٴازىر جەتە الماي وتىرعانىن ايتپاۋعا بولمايدى. بۇل
ايتقان ٴجايدى 1912 ىنشى جىلدا سەمەيدىڭ بيرجا كاميتەتى شىعارعان «سەمەي
گۋبەرنەسىنىڭ ساۋدا جانە شارۋا ٴجايى» دەگەن كىتاپشادان العان تومەندەگى ٴبىر
نەشە سيپىرمەن سۋرەتتەپ وتەمىز.

بۇل كىتاپتا بۇرىنعى سەمەي وبلىسىنىڭ مال ٴوسىرۋ شارۋاسىنىڭ ٴجايىن
كورسەتىۋ ٴۇشىن وبلىستان 1910 ىنشى جىلى شىعارىلىپ ساتىلعان مال مەن مال
شارۋاسىنىڭ باسقا ونىمدەرىنىڭ قانشا بولعانى تۋرالى مىناداي سيپىرلار كورسە-
تىلگەن ەكەن.

«سەمەي وبلىسىنىڭ مال دارىگەرلىگى باقىلاۋىنىڭ (ينسپەكسياسىنىڭ) ماعلۇ-
ماتتارى بويىنشا وبلىستان ٴار ٴتۇرلى مالدان 898 مىڭ 800 تۇياق جونەلتىلگەن،
قۇنى 13 ميليون تەڭگەلىك، جانە مال شارۋاسىنىڭ باسقا ونىمدەرىنەن جونەلتىلگەن،
نارسە (تەرى، قىل، ٴجۇن، ەت تاعى باسقالار) 180 مىڭ پۇت بولىپ، قۇنى 15
ميليوندىق، بارلىق جونەلتىلگەن زاتتار 28 ميليون تەڭگەلىك بولعان. بۇل ٴبىر
سوما—28 ميليوننىڭ ٴبارى سەمەي گۋبەرنەسىنىڭ ٴوزىنىڭ عانا مال شارۋاسىنان
شىققان زاتتار: 1910 ىنشى جىلدا، شۇۋما بولىپ كارانتين قاتتى بولعاندىقتان،
قىتاي مەن مونعولييادان وبلىسقا كەلگەن مال ٴتىپتى ازعانتاي بولدى».

ال، وسى «شولۋ»دىڭ 84 ىنشى بەتىندە ٴجارىيالانىپ وتىرعان كەستەدەگى
ماعلۇماتتان بارلىق مامىلەكەت جانە كاپەراتيۆ ۇيىمدارىنىڭ 1924/25 ىنشى جىلدا
ازىرلەگەن اۋىل شارۋا زاتتارى باس اياعى 9 ميليوننەن كورى كەمىرەك بولعانىن
كورەمىز. بۇل سومانى سوعىستان بۇرىنعى تەڭگەنىڭ ەسەبىنە اينالدىرىپ سالىستىر-
عاندا 1910 ىنشى جىلعى ازىرلەنگەن اۋىل شارۋا ونىمدەرىنىڭ قۇنىنىڭ 16 پىروسەن-
تى عانا بولادى.

«سەمەيدىڭ قالالىق ۇپراۋاسىنىڭ ماعلۇماتتارىنا قاراعاندا، سەمەي قالاسىنىڭ
1906 ىنشى جىلداعى ساۋدا اينالىمى 25 ميليون تەڭگە بولعان، 1911 ىنشى جىلدا
بۇل ساۋدا اينالىمى ٴۇش ەسەدەن دە ارتىق كوبەيىپ، 93 ميليون بولىپتى».
سەمەيدىڭ تاپارناي بيرجاسى ارقالى بولعان 1924/25 ىنشى جىلداعى ساۋدا
اينالىمىن انا سومامەن سالىستىرساق (سوعىستان بۇرىنعى تەڭگەنىڭ ەسەبىنە اينال-
دىرعاندا) بارلىعى 15 پىراسەنتقانا بولادى.

سەمەيدەگى 5 بانكەنىڭ 1911 ىنشى جىلداعى اينالىمى 450 ميليون تەڭگە
بولعان ەكەن، ياعني سەمەي گۋبەرنەسىندەگى بارلىق تارىز مەكەمەلەرىنىڭ
1924/25 ىنشى جىلداعى ٴبىز ەسەپتەپ شىعارىپ وتىرعان اينالىم سوماسىنان
ون ەسەگە جاقىن ارتىق بولىپتى.

سۋ ٴجۇزىمەن كەلگەن، كەتكەن جۇكتىڭ سانى 1910 ىنشى جىلى 5

بولعان سەبەبى اۋەلدەگى ويلاعان مولشەردەن ٴبىر سىپىرا مولايتۋعا مۇمكىن بولدى.

شولپىعا نەگىز بولعان ماعلۇماتتاردى دايىنداۋ جۇمىسى اۋەل باستا ىستەلگەن جۇمىستىڭ «سەبەبى» (ينشوتى) جازىلادى دەگەن نيەت بەن بۇرىن ىستەلگەن بولاتىن. سونىسى شولپىدا ىلىنگەن ماعلۇماتتاردىڭ ٴتۇگەل بولۋىنا سەبەب بولعاندىعى ٴشۇباسىز. گۇب-اتكوم باسقارماسى گۋبەرنەدەگى بارلىق ٴىرى مەكەمەلەر مەن ۋيەز-داردىڭ ٴبىر قىدىرۋ كەسىپ جانە ساۋدا دۇكەندەرىنىڭ جىلدىق ەسەبتى باياندا-مالارىن تىڭداب ٴوتتى. بۇل ەسەبتەردە كورسەتىلگەن ماعلۇماتتاردىڭ ٴبارى اۋەلى گۋبەرنەلىك جوسپارلاۋ كامەسيەسىندە تالقىعا سالىنىپ تۇگەل تەكسەرىلىپ، ٴار جاعىنان سىنالىپ، ٴبىر جىلداعى ىستەلگەن جۇمىستىڭ قول جەتكەن جاقسىلىقتا-رى-دا، بارلىق كەمشىلىك ٴجايلارى-دا تۇگەل اشىلىپ كورسەتىلىپ، ىلگەرىدەگى جۇمىستا ورىنداتۋ ٴۇشىن ٴتيىستى نۇسقاۋ، جوبالار بەرىلىپ وتىردى.

جۇمىستىڭ ەكىنشى ٴداۋىرى جوعارىداعى ايتىلعان ىرەت بەن قولعا تۇسكەن ماعلۇماتتاردى ونان ٴارى تاعى-دا تولىقتاندىرىپ ٴوزىن تەكسەرۋ، اۋداندىن كەلتىرۋ بولىپ، ەڭ اقىرى گۋبەرنەنىڭ تۇگەل العانداعى شارۋاشىلىق ٴومىرىنىڭ ٴار تاراۋى تۋرالى جينالعان بارلىق ماعلۇماتتاردىڭ ٴبارىن بىرىكتىرىپ، بىرىنە ٴبىرىن بايلانىس-تىرىپ، گۋبەرنەنىڭ بارلىق ٴال ٴجايىن تۇگەل سۋرەتتەيتىن تۇتاس ٴبىر «شولپى» قىلىپ شىعارۋ بولدى.

ارينە، بۇل «شولپى»دا كورسەتىلگەن ماعلۇماتتاردىڭ ٴبارىنىڭ قۇندىلىعى بىر-دەي ەمەس. ولاردىڭ سيپات (ساپا) جاعىنان مۇنداي الا بولاتىنى شارۋانىڭ ٴتيىستى تاراۋلارىندا ەسەب-ساناق ٴىسىنىڭ ٴجايى بىردەي ەمەستىگىنەن-اق بەلگىلى ەدى. ۋيەكەن مەن ٴار جەردەن الىنعان ماعلۇماتتاردىڭ ٴبارىنىڭ باسىن بىرىكتىرىپ سا-لىستىرعاندا ٴبىرىن-ٴبىرى تولىقتاندىرىپ، جالپى ايتقاندا گۋبەرنە تۇرمىسىنىڭ ٴار تاراۋىنىڭ جالپى ٴجايىن تولىق سۋرەتتەپ، ول تاراۋلاردىڭ ٴار قايسىسى ٴىشىن ارا ٴبىرى مەن ٴبىرى قانشا بايلانىستى ەكەنىن جاقسى كورسەتۋگە جارايتىنى شەكسىز.

ٴسۇيتىپ، بۇل «شولپى» ٴبىر جىل ىشىندەگى بىرلەسىپ ىستەگەن كوپتىڭ ەڭبەگىنىڭ جيىنىن كورسەتكەنى مەن قابات، ٴوزى-دە سول بىرلەسكەن ەڭبەكتىڭ جەمىسى بولىپ شىقتى.

سۇيتسەدە، بۇل «شولپى»دى جازۋدىڭ اۋىر سالماعى گۋبەرنەلىك جوسپارلاۋ كامەسيەسىنە ٴتۇستى: بارلىق ماعلۇماتتاردىڭ ٴبارىن جيناستىرىپ، رەتتەپ، جىكتەپ، جاقسىلاپ تەكسەرىپ، سالىستىرعان، دۇرىستاپ، جۇمىستاپ تىزگەن سول كامەسيەنىڭ قىزمەتكەرلەرى بولدى.

1924/25 ىنشى جىل شارۋانىڭ قاتتى ٴوسىپ، ۇلعايىپ، قول جەتكەن ٴىرى جاقسىلىقتارى كوپ جىل بولعانىن وقۋشى بۇل «شولپى»دىڭ ٴار بولىمىنەن كورەدى. مۇنىمەن قاتار ٴبىرجاعىنان شارۋانىڭ ٴار تاراۋىنىڭ بارىندە ٴوسۋ بىردەي بولماعانىن،

I سەمەي گۋبەرنەسىنىڭ 1924-25 نشى جىلداعى اۋىل جانە توعاي شارىۋاشىلىعى.

I. شارىۋانىڭ قالى-جايى.

سەمەي گۋبەرنەسىنىڭ جالپى شارىۋاشىلىعىنىڭ ىشىندە اۋىل شارىۋاشىلىعى ارتىقشا ۇلكەن ورىن الادى. اۋىل شارىۋاشىلىعى مەن كۇن ەلتكەن ادام سانى دا كوپ، اۋىل شارىۋاشىلىعىنان شىعاتىن ءونىم دە مول. ساۋدا اينالىسىنىڭ (اباروتىنىڭ) كوبى دە سول اۋىل شارىۋاشىلىق ونىمىنە سۇيەنەدى.

اۋىل شارىۋاشىلىعىنىڭ ءجايىن باياندىاۋعا دەرەك ەسەبىندە گۋبەرنەنىڭ جەر اۋدانى، قالقى، اۋىل قالقى مەن شارىۋاشىلىعىنىڭ ءجايى تۋۋرالى ماعلۇماتتى № 1 كەستەدە كورسەتىپ وتىرمىز.

1917 ىنشى جىل مەن سالىستىرعاندا 1920 ىنشى جىلعا قارسى سەمەي، وسكەمەن، زايسان ۇيەزدەرىندەگى شارىۋانىڭ، قالىقتىڭ سانى وزگەرۋىنىڭ ءبىرىنشى ۇلكەن سەبەبى سەمەي گۋبەرنەسىنە كورشىلەس وتىرعان التاي گۋبەرنەسىنەن ءبىر نەشە بولىستاردىڭ قوسىلۋى بولسا، ەكىنشى سەبەبى-گۋبەرنەنىڭ ءوز ىشىندە جاڭادان بۇقتارما ۇيەزىنىڭ قۇرىلۋى بولدى؛ بۇقتارما ۇيەزىنە التاي گۋبەرنەسىنەن قوسىلعان بولىستاردىڭ ءبىر قاتارى مەن وسكەمەن، زايسان ۇيەزدەرىنىڭ جارىم-جارتىسى كىردى.

ودان سوڭ، 1925-جىلى سەمەي ۇيەزىنە التاي گۋبەرنەسىنەن 1264 ءۇي، 6320 جان مەن كاراستەلەب دالاسى قوسىلدى.

قازاق شارىۋالارىنىڭ ءبىر ازى وتىرىقشىلىققا ايىنالىپ جاتىر؛ ەسەب العاندا ولار وتىرىقشىلاردىڭ ەسەبىنە كىرگەن؛ قالىقتىڭ دا، شارىۋانىڭ دا بىلاي ءوسۋى بار. ءبىر ۇيەزدەن ەكىنشى ۇيەزگە شىعىپ كوشىۋشىلەردە بار. باسقا گۋبەرنەلەردەن كوشىپ كەلۋگە رۇقسات ەتىلمەگەن بولسا دا، وعان قاراماي كوشىپ كەلىپ ورنىعىپ جاتقاندار دا بار. شارىۋانىڭ ءجايىنا ازداب بولسا دا، وسىلار جانە سەبەب بولىپ وتىر.

سەمەي گۋبەرنەسىنىڭ جەرى اسا ۇلكەن، قالقى ءار ءتۇرلى. ولاردىڭ كەسىبتەرى دە ءتۇرلى-ءتۇرلى؛ ودان سوڭ ءار اۋداننىڭ جاراتىلىس-تارىيقى جانە شارىۋاشىلىق-ۇنەم جاعدايلارى تاعى دا ءار ءتۇرلى. سوندىقتان سەمەي گۋبەرنەسىنىڭ اۋىل شارىۋاشىلىعىنىڭ ءتۇرى دە ءبىر كەلكى ەمەس، الا-قۇلا (ءار ءتۇرلى): مال ءجايىپ كوشىپ جۇرەتىن شارىۋانىڭ ەڭ ارتتا قالعان ءتۇرى دە بار؛ ودان شىعىپ، ءسۇتتى مال اسىراپ، سارى ماي وندىرەتىن اۋداندار دا، جەردى وڭدەپ، ءشوپ ەگىپ، ەگىن سالۋدىڭ جولىن وڭداپ قويىپ كەلەجاتقان ىلگەرىلەگەن اۋداندار دا بار.

سوندا دا گۋبەرنەنىڭ اۋىل شاراشىلىعىنا ءبىرنەشە ءبىر كەلكى بەلگى بەرەتىن ۇنەم كۇشتەرى بار. گۋبەرنەدەگى ءارتۇرلەس شارىۋانىڭ قايسىسىندا بولسا دا ەڭ الدى مەن مال ءوسىرىۋ شارىۋاشىلىعى كوزگە تۇسەدى.

ميلليون 606 مىڭ ءۇي بولعان ەكەن، ەسەپ بەرىپ وتىرعان جىلىمىزدا 2 ميلليون 215 مىڭ ءۇي بولعان. تاعى وسى سياقتىلار كوپ.

بۇل ايتىپ وتكەن ازعانتاي سيپىرلارعا قاراعاندا، پاتشا وكىمەتىنىڭ قاتال ءتارتىبىنىڭ، ول كەزدەگى جاۋداي تالاعان وتارشىلدىق ساياساتىنىڭ استىندا وتىرعانىنا، تولىپ جاتقان قازاق ەلى قورعانسىز بولىپ، ەزىلىپ جۇرگەنىنە قاراماستان سوعىستان بۇرىنعى ۋاقىتتىڭ وزىندە سەمەي گۋبەرنەسى ۇلكەن باي ايماقتىڭ ءبىرى بولعاندىعى كورىنەدى.

شارۋانىڭ وركەندەۋىنە كەدەرگى بولاتىن ۇلكەن بوگەتتەردىڭ ءبارى جويىلعاننان كەيىن، بۇل گۋبەرنەنىڭ الدىنداعى بولاشاعى ونىڭ بۇرىنعىدان-دا ءارى ۇلعايۋىنا جول اشىلىپ وتىر.

سەمەي گۋبەرنەسىنىڭ شارۋاسىنىڭ ءار ءتۇرلى تاراۋلارىنىڭ ءبارى بىردەي قاي ۋاقىتتا بولسادا بوگەلمەي ىلعي ءبىر قالىپپەن ءوسىپ كەلە جاتقان جوق، ىلگەرىدە سولاي وركەندەي بەرمەس. اۋىل شارۋا قالقىنىڭ مالىن الىپ وتىرعان زاتتاي بايلىقتارىنىڭ قورلانۋ اعىمى، گۋبەرنە شارۋاشىلىعىنىڭ وركەندەۋىن كورسەتۋگە بەلگى بولاتىن اۋىل شارۋا زاتتارىن ازىرلەۋ، ساۋدا اينالىمى تاعى سول سياقتىلاردىڭ ەكپىنى ىقىرىنداپ قالۋىنا سەبەپ بولاتىن ۋاقىتتارى-دا بولار. ءبىراق جاعدايى كەلگەندە گۋبەرنە شارۋاشىلىعىنىڭ جالپى وركەندەپ وتالۋى كوشەيىپ ول شارۋانىڭ ىشكى قۇرىلىسىندا بولىپ جاتقان وتالۋ بەلگىلەرى بۇرىنعىدان-دا كۇشتى بولىپ سىرتقا شىقپاي وتىرماس. گۋبەرنە شارۋاسىنىڭ مۇنداي كوشەيىپ ءوسىپ كەلە جاتقان بەتىن، اۋىق-اۋىق مەزگىلدى اسىرماي جويىلىپ جەتە تەكسەرىپ تۇرۋ كەرەك بولادى. ءسوۋيەتتىك ەلدە گۋبەرنيادا شارۋاشىلىق جانە مادەنيەت تۇرمىسىنا ۇيىمداسىپ دۇرىس باسشىلىق قىلىپ، جوسپارلى بەتپەن جالپى ساتسيالدىق قۇرىلىسىنا قاراي بەيىمدەپ وتىرۋعا بولادى.

گۋبەرنەلىك جوسپارلاۋ كوميسسياسىنىڭ وتكەن، وكتيابردەن باستاپ ۇزبەي، اي سايىن باسىپ قۇراستىرىپ قورلاندىرىپ كەلە جاتقان شارۋاشىلىق تارتىبىن كورسەتكىش ماعلۇماتتارى گۋبەرنەنىڭ شارۋاسىنىڭ قالاي دامىپ كەلە جاتقانىن كورسەتىپ وتىرىپ، الدىڭعى اتقان جۇمىستى ورىنداتۋعا كوپ جەڭىلدىك كەلتىرەدى. سونىمەن كەلەسى جىلدىق «شولۋ» گۋبەرنەنىڭ شارۋاشىلىق، الەۋمەت-مادەنيەت تۇرمىسىنىڭ نەگىزگى تاراۋلارىندا بولىپ جاتقان ءار ءتۇرلى وزگەرىس اعىمدارىنىڭ ءبارىن الدە قايدا تولىعىراق جانە انىق قىلىپ كورسەتەرلىك بولۋىندا ءسوز جوق.

باسقارما.

1. مال ٴوسىرۋ شارۋاشىلىعى.

گۋبەرنە قالقىنىڭ كوبشىلىگى بولعان كوشبەلى قازاق ەلىنىڭ ەڭ نەگىزگى كەسىبىمەن تىرشىلىگىنىڭ ۇلكەن تىرەگى-مال ٴوسىرۋ. نەگىزگى كەسىبى-ەگىن سالۋ بولعان باسقا ٴتۇرلى قالىق اراسىندا-دا مال ٴوسىرۋ شارۋاشىلىعى تامىر جايعان.

مال ٴوسىرۋ شارۋاشىلىعىنىڭ ٴجايىن تالداپ تەكسەرۋ ٴۇشىن وتىرىقشى جانە كوشبەلى بولعان جەكە-جەكە تىرشىلىك ەتكەن شارۋالاردىڭ مال سانىن قاراس-تىرماقپىز؛ ۇيتكەنى باسقا ٴتۇرلى شارۋالاردىڭ، ولاردىڭ ىشىندە قالالى جەردەگى-لەردىڭ مال ٴوسىرۋى اۋەل شارۋاشىلىعىنا ارتىق ماڭىز بەرمەيدى؛ كەڭەس شارۋالارى (سوۆقوز)مەن بىرلەسكەن شارۋالار (كولقوز)دىڭ مال ٴوسىرۋ ٴجايى ٴوز الدىنا قاراستىرىلادى.

سالعاستىرۋ ٴۇشىن №2 كەستەدە وسى ساب بەرىپ وتىرعان جىلمەن ونىڭ الدىنداعى جانە 1917-جىلداعى ماعلۇماتتار الىنىپ وتىر. 1917-جىل مال ٴوسىمى ەڭ ارتىق بولعان جىل-دەپ ساناتالادى.

مال سانىنىڭ وزگەرۋى، ورتا ەسەبەن ادام باسىنا، ٴۇي باسىنا، ۇيەز سايىن شارۋانىڭ نەگىزگى تۇرىنە قاراي، جوعارىعى ايتىلعان جىلداردا قانشا مال كەلەتۇن-ىنگى №2 كەستەدە كورسەتىلگەن.

ساناق ماعلۇماتتارىندا كوب كەمشىلىك بار. سول ساناق ماعلۇماتتارىنىڭ كەم-شىلىكتەرى اسىرەسە مال ٴوسىرۋ جاعىنا كەلگەندە ايىرىقشا كورىنەدى. ماسەلەن ايتايىق: 1924 جانە 1925 ىنشى جىلدارداعى تاقداپ بارىپ العان ون پىراسە-نتتى (ون ٴۇيدەن ٴبىر ٴۇيدىڭ ەسەبى) ساناق قارقارالىمەن زايسان ۇيەزدەرىندە بولعان جوق. سوندىقتان ول ۇيەزدەرگە كەلگەندە، مولشەرگە سولار مەن ىرگەلەس وتىرعان ۇيەزدەردىڭ مال ەسەبى الىندى-دا، انالاردىڭ مال ەسەبى سوعان قاراپ ەسەبتەلدى. ونىڭ ۇستىنە، كورسەتىلمەي قالعان مال ەسەبىنە ۇيعارىپ، 20 پىراسەنت ارتتىرىپ جازۋدى گۋبەرنەلىك ساناق مەكەمەسى گۋبەرنەدەگى وتىرىقشى شارۋالار-عاعانا قولدانىپتى (بۇل ٴادىس سيىمسىز، قالاي بولسا سولاي قولدانعان ٴادىس).

مالدىڭ كوبەيگەنىنە كەلگەندە ٴبىرىنشى ورىندا كەرەكۋ ۇيەزى؛ گۋبەرنەدەگى مالدىڭ 25 پىراسەنتى (جۇزدەن 25-ى) كەرەكۋ ۇيەزىندە؛ ونىڭ ىشىندە كوشبەلى شارۋالاردىكى 19 پىراسەنت، وتىرىقشىلاردىكى 6-عانا پىراسەنت. ەكىنشى ورىندا قارقارالىمەن سەمەي ۇيەزدەرى: بۇلاردىڭ ٴار قايسىسىندا گۋبەرنەدەگى بارلىق مال-دىڭ 20 پىراسەنتى بار؛ ونىڭ ىشىندە قارقارالى ۇيەزىندەگى مالدىڭ ٴبارى دەرلىك كوشبەلى شارۋالاردىكى؛ سەمەي ۇيەزىندە 12 پىراسەنتى كوشبەلى شارۋالاردىكى-دە، 8 پىراسەنتى وتىرىقشى شارۋالاردىكى. ٴۇشىنشى ورىندا، كەرەكۋ مەن سالىستىرعاندا زايسان مەن وسكەمەن ۇيەزدەرى؛ ودان ەكى ەسە كەم بۇلاردىڭ ٴار قايسىسىندا گۋبەرنەدەگى بارلىق مالدىڭ 13 پىراسەنتى بار. زايسان ۇيەزىندە 10 پىراسەنت كوشبەلى شارۋالاردىكى-دە، قالعان 3 پىراسەنتى

كەستە № 1 گۇبەرنەنىڭ جەر ئۇدانى، قالقى، شارىۋا سانى.

ۋيەزدەردىڭ اتتارى	شارىۋالاردىڭ تۇرلەرى	25-جىلعى شەك بويىنشا ئۇيەزدىڭ جەرى (شارشى شاقىرىممەن	25-جىلدا بارلىق قالىق سانى	1 شارشى شاقىرىمعا قانشا كىسى	اۋىل قالقىنىڭ جالپى سانى: 17-جىلدا	20-جىلدا	24-جىلدا	25-جىلدا	شارىۋانىڭ (ئۇيدىڭ) سانى: 17-جىلدا	20-جىلدا	24-جىلدا	25-جىلدا
1	2		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
كەرەكۇۋ	وتىرىقشى				93558	107263	111824	113247	16549	19343	22483	22060
	كوشبەلى				156154	135191	137001	138544	28249	28720	30501	31239
	جىيىنى	101214	269430	2,6	249712	242454	248825	251791	44798	48063	52984	53321
قارقارالى	وتىرىقشى				2798	3798	5596	7488	667	1120	1213	1635
	كوشبەلى				159699	132628	142182	145007	31523	29000	29989	32073
	جىيىنى	185899	157175	0,8	162497	138426	147778	152495	32190	30120	31202	33708
سەمەي	وتىرىقشى				36423	128126	133478	137219	6756	22711	25529	27128
	كوشبەلى				119766	99339	104639	111403	23233	20462	22596	22668
	جىيىنى	76053	299152	4,9	156189	227465	238117	248622	29989	43173	48125	49796
وسكەمەن	وتىرىقشى				51549	118396	130139	137846	9198	19050	23264	25892
	كوشبەلى				87542	52550	51311	52357	17641	10513	9606	9870
	جىيىنى	34842	202949	5,8	139091	170946	181450	190203	26839	29563	32870	35762
بۇقتارما	وتىرىقشى				ۋيەزبولعان جوق	65113	77377	80882	ۋيەزبولعان جوق	11773	16159	15829
	كوشبەلى					25444	29527	30640		4876	6322	6396
	جىيىنى	33832	111522	3,3		90557	106904	111522		16649	22481	22225
زايسان	وتىرىقشى				20375	35916	29290	30766	3284	3955	5811	6119
	كوشبەلى				92304	79970	89125	89222	21984	15970	17783	19390
	جىيىنى	52335	125299	2,4	112679	105886	118415	119988	25268	19925	23594	25509
بۇكىل گۇبەرنەدە	وتىرىقشى				204703	450612	487704	507448	36454	79092	94459	98663
	كوشبەلى				614965	525122	553785	567173	122630	109541	116797	121636
	جىيىنى	484175	1165527	2,4	819668	975734	1041489	1074621	159084	188633	211256	220299

وتىرىقشىلاردىكى؛ وسىمەن ۇيەزىندە 3 قانا پىراسەنتى كوشپەلىلەردىكى-دە، 10 پىراسەنتى وتىرىقشىلاردىكى. ەڭ سوڭعى ورىندا بوقتارما ۇيەزى: مۇندا گۇبىرنەدەگى بارلىق مالدىڭ 9عانا پىراسەنتى بار؛ ونىڭ 4 پىراسەنتى كوشپەلى شارۋالاردىكى-دە، قالعان 5 پىراسەنتى وتىرىقشىلاردىكى.

1924-جىلعا قاراعاندا 1925-جىلعى مالدىڭ جالپى ٴوسىمى 19 پىراسەنت (ٴجۇز قاراعا 19 قارا قوسىلعان). ونىڭ بەر جاعىندا كوشپەلى شارۋالاردىڭ مال ٴوسىمى 12 پىراسەنت-دە، وتىرىقشىلاردىكى 20 پىراسەنت.

1917ىنشى جىلعا قاراعاندا 1925-جىلعى مالدىڭ سانى 27 پىراسەنت ارتىق(جۇزگە27قوسىلعان)؛ ونىڭ بەرجاعىندا كوشپەلى شارۋالاردىڭ مالدارى 5پىراسەنتقانا ارتقان؛ وتىرىقشىلاردىكى 117پىراسەنت ارتقان (ٴبىرجۇزگە117قوسىلعان).

وتىرىقشى شارۋالاردىڭ مالىنىڭ كوپ وسكەنى مەن ۇيەز-ۇيەزدىڭ مال ٴوسىمىنىڭ ٴار ٴتۇرلى بولىپ وتىرعان باستى سەبەبى 1920ىنشى مەن 1925 ىنشى جىلداردا التاي گۇبىرنەسىنەن ٴبىزدىڭ گۇبىرنەگە ٴبىرسىپىرا جەرلەردىڭ كىرگەندىگى، جانە دە بوقتارما ۇيەزىنىڭ قۇرىلعاندىعى.

(سەمەي گۇبىرنەسىنىڭ بۇرىنعى جەر اۋدانىنىڭ ۋاقىتىنداعى مال سانى مەن سالىستىرۋعا قولىمىزدا ٴتيىستى ماعلۇمات بولمادى).

ودان سوڭ، وتىرىقشى شارۋالاردىڭ مالىنىڭ ٴوسىمى كوپ بولىپ كورىنىپ وتىرعانىنا-سول ۋاقىتتاردىڭ ىشىندە كوشپەلى قازاق ەلدەرىنىڭ ىشىنەن وتىرىقشىلىققا اينالىپ كەتۋشىلەردىڭ بولعاندىعى-دا سەبەب بولىپ وتىر.

ەندى، 1925 ىنشى جىلدا ٴار ۇيەزدە، ٴار ٴتۇرلى شارۋادا جان باسىنا قانشا مال كەلەتىنىن قاراستىرساق، وسىمەن ۇيەزىنىڭ باسقالارىندا، وتىرىقشىلارعا قاراعاندا، كوشپەلى شارۋالاردا جان باسىنا كەلەتىن مالدىڭ سانى ەكى ەسە ارتىق. ۇيەزدەرگە كەلسەك، باسقالارعا قاراعاندا كەرەكۋ ۇيەزىندەگى كوشپەلى شارۋالاردا جان باسىنا مال كوبىرەك كەلەدى؛ ماسەلەن وندا 100 جانعا 314 تۇياق مال كەلەدى؛ قارقارالى ۇيەزىندىكى ودان ٴبىر از كەمىرەك. بۇل جاعىنان ٴۇشىنشى ورىندا سەمەي، زايسان، بوقتارما ۇيەزدەرى بىردەي دەڭگە بولادى؛ ەڭ سوڭعى ورىندا وسىمەن ۇيەزى؛ كەرەكۋ مەن قارقارالىعا قاراعاندا وسىمەن ۇيەزىندەگى كوشپەلى شارۋالاردا جان باسىنا مال ەكى ەسە كەم كەلەدى.

1925ىنشى جىلمەن 1924ىنشى جىلدا جان باسىنا (ٴار ٴبىر ٴجۇز جانعا) قانشا مال كەلگەندىگىن سالىستىرىپ قاراساق، ورتا مولشەرمەن وسى ەسەپ بەرىپ وتىرعان جىلىمىزدا بۇكىل گۇبىرنەدە 13 پىراسەنت كوتەرىلگەندىگىن كورەمىز. ونىڭ بەر جاعىندا وتىرىقشى شارۋالاردا 34 پىراسەنت كوتەرىلگەن-دە، كوشپەلى شارۋالاردا 4 پىراسەنت كەمىگەن. بۇل كەمىگەندىككە سول قارقارالى ۇيەزىنىڭ ەسەبى-دە اسەرىن تيگىزدى. وسى ەسەپ بەرىپ وتىرعان جىلىمىزدا قارقارالى ۇيەزىندە جان باسىنا كەلەتىن مالدىڭ سانى ودان بۇرىنعى جىلدىڭ 89 عانا پىراسەنتى بولىپ وتىر.

كەستە № 2. مال سانى جانە ونىڭ جان باسىنا قانشا كەلەتۋندىگى.

ۇيەزدەر	شارۋالاردىڭ تۇرلەرى	جالپىسى: تۇۋرا سانى I 1917	جالپىسى: تۇۋرا سانى II 1924	جالپىسى: تۇۋرا سانى III 1925	جالپىسى: پىراسەنت بەن III-II	جالپىسى: پىراسەنت بەن III I	100 كىسىگە قانشا مال كەلەدى: تۇۋرا سانى I 1917	100 كىسىگە: تۇۋرا سانى II 1924	100 كىسىگە: تۇۋرا سانى III 1925	100 كىسىگە: پىراسەنت بەن III II	100 كىسىگە: پىراسەنت بەن III-I	ورتا ەسەبىمەن شارۋا باسىنا قانشا كەلەدى: تۇۋرا سانى I 1917	ورتا ەسەبىمەن: تۇۋرا سانى II 1924	ورتا ەسەبىمەن: تۇۋرا سانى III 1925	ورتا ەسەبىمەن: پىراسەنت بەن III-II	ورتا ەسەبىمەن: پىراسەنت بەن III-I
كەرەكۋ	وتىرىقشى	145455	114964	150507	130	104	143	100	130	130	91	9,1	5,9	6,8	115	74
	كوشبەلى	493537	343637	436864	127	89	311	250	314	125	100	18,8	13,5	13,9	103	74
	جيىنى	638992	458601	587371	128	92	145	182	231	126	94	15,1	10,2	11,0	108	74
قارقارالى	وتىرىقشى	6955	5886	11858	201	170	193	95	158	166	82	11,6	5 9	7,2	122	61
	كوشبەلى	309554	466496	448326	96	145	190	346	309	89	162	10,0	22,3	13,9	62	139
	جيىنى	316509	472382	460184	97	145	190	335	301	90	158	10,2	21 5	13,6	63	133
سەمەي	وتىرىقشى	66448	127684	172275	135	256	162	92	123	133	75	10,2	5,6	6,3	112	61
	كوشبەلى	225845	241365	271756	112	120	186	240	242	100	130	10,4	12,4	12,0	96	115
	جيىنى	292293	369049	441031	120	151	180	154	176	114	97	10,4	8,7	8,9	102	85
وسكەمەن	وتىرىقشى	91061	138351	215851	156	236	156	106	155	140	100	10,2	6,4	8,3	130	81
	كوشبەلى	177153	76124	78854	103	45	196	140	146	104	74	10,3	9,4	8,	85	77
	جيىنى	268214	214775	294605	137	110	180	116	153	131	85	10,2	7,3	8,2	112	80
بۇقتارما*)	وتىرىقشى		105890	135815	128	—	—	132	166	125	—	—	7,4	8,6	116	—
	كوشبەلى		56649	73323	129	—	—	205	235	114	—	—	10,7	11,5	107	—
	جيىنى		162539	209138	128	—	—	151	185	122	—	—	8,3	9,4	113	—
زايسان	وتىرىقشى	33763	43184	60670	140	179	170	158	197	124	115	10,4	10,5	9,9	94	95
	كوشبەلى	234809	175049	213099	121	90	248	229	238	104	96	0,8	9,	11,	112	93
	جيىنى	268577	218233	273769	125	102	234	211	228	108	97	11.4	9,9	10,7	108	94
بۇكىل گۋبيرنەدە	وتىرىقشى	343687	536959	746876	139	217	153	108	145	134	94	9,7	6,4	7,6	118	78
	كوشبەلى	1440898	1359320	1522222	112	105	229	256	267	104	116	12,5	14,4	12,5	86	100
	جيىنى	1784585	1895279	2269098	119	127	203	184	209	113	100	11,8	10,7	10,3	96	87

*) بۇقتارما ۇيەزى 1920نشى جىلدا قۇرىلعان.

ەسكەرتىۋ: III-II، ياكي III-I دەگەنىمىز II-گە قاراعاندا IIIدەگى، ياكي I-گە قاراعاندا IIIدەگى نەشە پىراسەنت دەگەن ءسوز.

ەرەكشە بولىپ مىنادىاي ٴبىر ۋاقيعا كورىنىپ وتىرادى: مال ۇزىن سانىنىڭ ٴوسۋى جان باسىنا كەلەتۇن مالدىڭ وسۋىنەن ارتىق؛ جان باسىنا كەلەتۇن مالدىڭ كوبەيۋى شارۋا (ٴۇي) باسىنا كەلەتۇن مالدىڭ وسۋىنەن ارتىق.

مالدىڭ سان جاعى مەن مال ٴوسىرۋدىڭ اياق الىسىن تالداپ تەكسەرۋىمىزدى وسى مەن اياقتاتىپ، ەندى تۇلىك مالدىڭ ەسەبىنە كەلەيىك.

ٴار ۇيەزدە، ٴار تۇلىك مالدىڭ قانشالىق ەكەنى، ۇلكەندى كىشىلى، ٴبارى تۇياقتا شاعىلىپ، پىراسەنت ٴجونى مەن كورسەتىلىپ № 3 كەستەدە جازىلعان.

كەستە № 3 ٴار تۇلىك مالدىڭ سانى (پىراسەنت بەن)

ۇيەزدەر	جىلدار	جىلقى	سيىر	قوي	تۇيە	شوشقا	ەشكى	جيىنى
كەرەكۋ	1917—جىلى	40	48	9	0,7	0,3	2	100
	» —1924	35	53	7	1,3	0,7	3	100
	» —1925	33	56	8	1	*)	2	100
قارقارالى	1917—جىلى	44	21	24	3	—	8	100
	» —1924	34	55	7	1	—	3	100
	» —1925	40	40	13	2	—	5	100
سەمەي	1917—جىلى	42	37	15	2	—	4	100
	» —1924	43	36	16	1	—	4	100
	» —1925	41	39	13	2	1	4	100
وسكەمەن	1917—جىلى	52	32	13	2	0,8	0,2	100
	» —1924	46	41	9	2	1,5	0,5	100
	» —1925	45	44	8	1	2	—	100
بۇقتارما	1917—جىلى	ۇ	يەز	جو	ق	بو	لا	تۇن
	» —1924	51	38	7	1,6	1,4	1	100
	» —1925	49	40	8	1	1,3	0,7	100
زايسان	1917—جىلى	39	30	24	3	—	4	100
	» —1924	44	37	14	3	—	2	100
	» —1925	44	33	16	2	1	4	100
بۇكىل گۇبىرنەدە	1917—جىلى	42	37	15	2	—	4	100
	» —1924	40	45	10	3	—	2	100
	» —1925	40	43	11	2	1	3	100

بۇل كەستەگە قاراعاندا جالپى گۇبىرنەنىڭ مالىنىڭ ىشىندە ۇلكەن ماڭىزدىسى سيىر ەكەنى، جىلقى ودان ٴبىر از تومەن ەكەندىگى، ولاردان سوڭ قوي، ونىڭ ارتىنان تۇيە كەلەتۇنى، ەڭ اياعىندا شوشقا تۇرعاندىعى بايقالادى؛ گۇبىرنە مالىنىڭ ىشىندە شوشقا ٴبىر عانا پىراسەنت.

جىلقى مەن قويدىڭ كوبىرەك بولعاندىعى گۇبىرنە ىشىندە ولاردىڭ دا، سيىر سياقتى، بازارعا قوندى ەكەندىگىن ىسپاتتايدى. ۇيەز-ۇيەزگە جەكە كەلگەندە جالپى گۇبىرنەنىكىندەي ەمەس، ەكىنشى ٴتۇرلى قال كورىنەدى: كەرەكۋدەن باسقا ۇيەزدەردە

*) تولتىرىلماي اق قالعان جەرلەرى ٴبىر پىراسەنتتىڭ بولار-بولماس بولشەگى عانا.

1925ىنشى جىلدا جان باسىنا كەلەتۇن مال سانىن 1917ىنشى جىلعى مەن سالىستىرساق-بۇكىل گۇبەرنەدە بىردەي بولىپ (100 پىراسەنت) شىعىپ وتىرعانىن كورەمىز؛ ونىڭ بەر جاعىندا وتىرىقشى شارۋالاردا 25-جىلدا 1917ىنشى جىلعىنىڭ 94قانا پىراسەنتى بولىپ، كوشپەلى شارۋالاردا 116 پىراسەنت بولىپ وتىر.

ٴار ۇيەزدە، ٴار ٴتۇرلى شارۋادا جان باسىنا كەلەتۇن مال سانىنىڭ ٴار ٴتۇرلى بولىپ وتىرعاندىعى مەن جالپى مال سانىنىڭ وزگەرگەندىگى سەبەبى-ٴبىر.

شارۋا (ٴۇي) باسىنا قانشا مال كەلەتۇندىگىن ايىرۋعا كەلگەندە، تاعى-دا «ورتا ەسەبىمەن شارۋا باسىنا»دەپ كەتەمىز. ۇيتكەنى ٴبىزدىڭ قولىمىزدا مالىنىڭ سانىنا قاراي جىكتەلىپ كورسەتىلگەن شارۋالار تۋۋرالى ماعلۇمات جوق. سەمەي گۇبەرنەسىنىڭ اۋىل شارۋاسىن سانافقا العاندا، ٴار ٴبىر شارۋانىڭ اۋقاتتىلىعىن ٴبىلۋ ٴۇشىن ىلعي عانا سالعان ەگىنىنىڭ مولشەرى بەلگى قىلىنىپ الىنىپ وتىرىپتى. بۇل ٴتارتىپ، ارينە، ۇلكەن قاتە، ۇيتكەنى سەمەي گۇبەرنەسىنىڭ اۋىل شارۋا-شىلىق تۇرىنە كەلگەندە، نەگىزىندە مال ٴوسىرۋ كەسىبى دەنىرەك. قانشا شارۋا (ٴۇي)دا قانشالىق مال بار ەكەندىگى تۋۋرالى قولىمىزدا ماعلۇمات جوق بولعاندىقتان، اۋىلدىڭ (از-ازداپ دەرەبەنىڭدە) جىكتەلۋىنىڭ قانداي قالدە ەكەندىگىن بايقاي المايمىز. باياعىداعى شەربيينامەن پەرەپيلوتشىنيكوۋتەن كەيىن، قازاق ەلىنىڭ ٴۇي باسىنا كەلەتۇن مالىن، كىرىسىن، ۇستايتۇنىن تولىق زەرتتەپ بىلگەن جان جوق. ماسەلەنى وسى-دا قىيىنداتىپ وتىرادى.

1925ىنشى جىلدا ٴار ۇيەزدە، ٴار ٴتۇرلى شارۋادا ورتا ەسەبىمەن شارۋا (ٴۇي) باسىنا كەلەتۇن مالدىڭ سانىنا كەلسەك، جان باسىنا كەلەتۇن مال سانى سياقتى الا-قۇلالىقتى كورەمىز. ورتا ەسەبىمەن شارۋا باسىنا كەلەتۇن مالدىڭ سانىن سالىستىرىپ قاراساق، 1925-جىلدا بۇكىل گۇبەرنەدە ورتا ەسەبىمەن 1924-جىلعىنىڭ 96 پىرا-سەنتى، 1917 جىلعىنىڭ 87 پىراسەنتى ەكەندىگى كورىنەدى.

1925-جىلدا ورتا ەسەبىمەن وتىرىقشى شارۋا باسىنا قانشا مال كەلەتۇندىگىن قاراستىرساق، زايسان ۇيەزىنەن باسقا (وندا 24-جىلعىنىڭ 94 پىراسەنتى) ۇيەزدەردە 1924 ىنشى جىلعىدان اجەپتاۋىر جوعارى جاتىر، 1917 ىنشى جىلعىدان بارلىق ۇيەزدەردە-دە تومەن بولىپ وتىر.

1925 ىنشى جىلدا ورتا ەسەپ بەن كوشپەلى شارۋا باسىنا قانشا مال كەلەتۇندىگىن قاراستىرعاندا كەرەكۋ، بۇقتارما، زايسان ۇيەزدەرىندە24-جىلعىدان ازعانتاي كوبىرەك ەكەنىن جانە قارقارالى مەن سەمەي ۇيەزدەرىندەعانا 1917 ىنشى جىلعىدان كوبىرەك بولىپ وتىرعاندىعىن بايقايمىز.

بۇل ارادا ٴبىر ەسكەرتىپ كەتەتۇن نارسە مىناۋ: كوشپەلى شارۋا (ٴۇي) باسىنا كەلەتۇن مالدىڭ سانى 1917 ىنشى جىل مەن سالىستىرعاندا ٴتاۋىر بولىپ وتىرسا-دا، باياعى قازاق شارۋاسىن جاقسىلاپ زەرتتەپ كەتكەن شەربيينانىڭ ٴۇي باسىنا ەسەپتەپ كەلتىرگەن مولشەرىنە كوپ جەتپەي وتىر.

مال سانىنىڭ اتالعان ۋاقىتتاردا وزگەرىپ وتىرعاندىعىن قاراستىرعانىمىزدا كوزگە

بۇل ەسەپتى اسا تىعىزدىق بەن جازعاندىقتان، مال ٴوسىرۋ شارۋاشىلىعىنان جىلىندا قانشا ٴونىم شىعاتۋىنىن انىقتاپ ەسەپتەپ كورسەتۋگە مۇمكىندىك بولمادى؛ ەسەپتەگەندە قىيسىن مولشەرى مەن كەلتىرمەسە (ودا قىيىنشىلىق بەن) ٴدالىن ٴبىلىۋ مۇمكىن ەمەس.

وسى ەسەپ بەرىپ وتىرعان جىلىمىزدا اۋىل شارۋاشىلىعىنىڭ ونىمىنەن قانشا زات دايىندالعانى ونى 1923-1924-جىلعى دايىندالعان مەن سالىستىرعان مولشەرى «ساۋدا» دەگەن بولىمشە كورسەتىلگەن.

2. دىيقانشىلىق.

دىيقانشىلىق وتىرىقشى ەلدىڭ كوبشىلىگىنىڭ نەگىزگى كەسىبى. ونىڭ ۇستىنە وتىرىقشىلىققا اينالعان شالا كوشپەلى قازاق ەلىنىڭ اراسىندا دىيقانشىلىق ٴجايىلىپ كەلەدى.

وسى ەسەپ بەرىپ وتىرعان 1925 نشى جىلعى ەگىن مولشەرىن 1924-نشى جىلعى مەن جانە 1920 نشى جىلعى سالىستىرىپ وتىرمىز. 1920 نشى جىلعى ماعلۇماتتار ارتىقشا باعالى بولادى؛ ۇيتكەنى ول جىلى ەگىن كوپ سالىندى، جانە گۋبەرنەنىڭ جەر-اۋدانى. مولايعانىنان كەيىن سول جىلى تۇتاس ساناق بولدى.

1924 جانە 1925 نشى جىلداردىعى ەگىن ٴجايىنداعى ماعلۇماتتار (سىيپىرلار) مال ٴوسىرۋ كەسىبى ٴجايىنداعى ماعلۇماتتار الىنعان ٴتارتىپ بەن الىندى. ەگىن تۋۋراسىنداعى ماعلۇماتتار نەگىزگى شارۋالار بولعان وتىرىقشىلار مەن كوشپەلىلەرگە-عانا قاتىناسادى. قالالى جەرلەرمەن كەڭەس شارۋالارىنىڭ، بىرلەسكەن شارۋالاردىڭ ەگىن مولشەرى بۇل ساناعا كىرمەيدى.

ەگىن مولشەرىنىڭ ٴار ۇيەزدەگى جالپى سانى شارۋالاردىڭ تۇرلەرىنە قاراي بولىنە ٴبىرىن سالىستىرعانداعى ٴتۇرى، № 4 كەستەدە كورسەتىلگەن.

گۋبەرنەدەگى بارلىق ەگىن مولشەرىنىڭ 15 پىراسەنتىعانا (جۇزدەن 15-ى) بارلىق كوشپەلى شارۋالاردىڭ ۇلەسىنە تىيەدى. سونىدىقتان بۇدان بىلايعى ەگىن مولشەرى جايىنداعى ەسكەرتۋلەرىمىز بەن قورىتىندىلارىمىز وتىرىقشى شارۋالارعا قاتىسادى.

ٴار ۇيەزدەگى ەگىن مولشەرى ٴبىر كەلكى ەمەس، ٴار ٴتۇرلى، ماسەلەن: گۋبەرنەدەگى بارلىق ەگىننىڭ جارتىسىنان كوبى كەرەكۋ (27 پىراسەنت) مەن سەمەي (26 پىراسەنت) ۇيەزدەرىنىڭ ۇلەسىنە كەلەدى؛ بۇلاردىڭ جەكە-جەكە العاندا وسكەمەن ۇيەزىنىكىنەن بۇلاردىڭ ٴار قايسىسىنان كەشكەنە ازىراق (22 پىراسەنت) كەلەدى؛ ودان كەيىن بۇقتارما ۇيەزى كەلەدى؛ ونداعى ەگىن مولشەرى بۇكىل گۋبەرنەنىكىنىڭ 14 پىراسەنتى؛ زايسان ۇيەزىندەگى ەگىن 8 عانا پىراسەنت؛ قارقارالى ۇيەزىنىكى گۋبەرنە ەگىنىنىڭ 3-اق پىراسەنتى.

1924 نشى جىل مەن سالىستىرعاندا 1925 نشى جىلدا ەگىن مولشەرى ۇيەز سايىندا، وتىرىقشى ەلدە دە، كوشپەلى ەلدە دە اجەپتاۋىر كوبەيگەندىگى بايقالادى.

جىلقى كوب، سيىر ەكىنشى ورىنعا تۇسەدى، باسقا تۇلىك مالدار جالپى گۇبەرنە-نىكىندە كورسەتىلگەندەي بولىپ كورىنەدى.

1925 ىنشى جىلعى مەن 1924 ىنشى جىلعى ٴار تۇلىك مالدىڭ سانىن سالىستىرعاندا مىناداي:

كەرەكۋ، سەمەي، وسكەمەن، بۋقتارما ۋيەزدەرى جىلقىلارىن ازايتىپ سيىردى كوبەيتىپ بارادى. وسى ۋيەزدەردە سارى ماي الىۋدىڭ ۋلعايىپ كەلە جاتقاندىعى-دا سودان.

وسكەمەن مەن سەمەي ۋيەزدەرىنەن باسقالارى قوي مەن ەشكىنى كوبەيتىپ بارا جاتقان ٴجايى بار، سوڭعى ەكەۋى شوشقانى كوبەيتىۋدە.

قويدىڭ كوبەيىۋ سەبەبى-قوي وتە ٴوسىمتال بولعاندىقتان، ول مالدىن كوبەيتكىسى كەلىپ بارىپ، قويدى ٴوسىرىپ وتىر دەۋگە بولادى.

1925 ىنشى جىلداعى ٴار تۇلىك مالدىڭ سانىن 1917 ىنشى جىلعى مەن سالىستىرعاندا، 1925-جىلى بارلىق ۋيەزدەردە-دە سيىر كوبەيىپ، قوي ازايعانى بايقالادى.

كوشپەلى، وتىرىقشى شارۋالاردىڭ وزگەشەلىكتەرىن، جاعدايلارىن ەسكە العاندا، مالدىڭ جالپى سانى ٴوسىۋى مەن قاباتا ٴار تۇلىك مال سانىنىڭ وزگەرىۋى ىلگەرى باسقاندىق دەۋگە بولادى: ٴار ٴتۇرلى شارۋا ٴوزى ٴوشىن بازارعا ارتىقشا قولايلى بولاتىن مالدىڭ ٴتۇرىن كوبەيتىپ كەلەدى.

مالدىڭ سان، ماڭىز جاعىنان ٴوسىپ كوڭىلدەگىدەي بولىپ كەلە جاتقان جاعىن ايتۋمەن قابات، گۇبەرنەدەگى ٴوسىرىلىپ وتىرعان مالدىڭ كوڭىلسىز جاعىن-دا ايتا كەتۋگە تۋۋرا كەلەدى. ٴبىزدىڭ مال ٴوسىرىۋ شارۋاشىلىعىمىزداعى ەڭ ۋلكەن كەمشىلىك-جەرگىلىكتى مال تۇقىمىنىڭ ماڭىز (ساپا) جاعىنان تومەن بولىۋى دەپ ٴبىلىۋ كەرەك. قازاق جىلقىسى جەڭىل جۇمىسقا اسا شىدامدى، كونتەرلى بولسادا، بويى الاسا، ٴالسىز، اۋىر شارۋاسىنداعى اۋىر جۇمىستارعا ٴجارامسىزداۋ كەلەدى. جەرگىلىكتى تۇقىمدى سيىرعا كەلسەك-وكىداۋ، ٴجارامدى بولسادا سالماعى از، ٴسۇتى شامالى كەلەدى. قازاق قويى سالماعى ورتاشا ٴتاۋىر قانداي ناشار ٴجايىلىم بولسادا تەز سەمىرگىش كەلسەداعى، ٴجۇنى از بولادى.

بىراس ٴار اۋدانداردا، كوبىنەسە وتىرىقشى ەلدەردىڭ ورتاسىندا، مالدىڭ تۇقىمىن اسىلداندىرۋعا بەت العاندار بار. بۇل اسىلداندىرۋ جولى گۇبەرنەگە تەگىس ٴجايىلىۋى-دا مۇمكىن.

ٴبىزدىڭ گۇبەرنە قالقى مال ٴوسىرىۋدىڭ ٴادىسىن بىلمەيدى. كوشپەلى شارۋالاردىڭ كوبى قىسقا قارسى مالىنا ارناپ ٴشوپ (يا-كي باسقا جەم) دايارلاپ قويىۋدى-دا بىلمەيدى: كوشپەلى شارۋالاردىڭ مالدارى جۇتقا قالىۋى-دا قىيىن ٴىس ەمەس. سوندىقتان، كوشپەلى ەلدىڭ ٴوسىرىپ وتىرعان مالى ٴبىر جاعىنان ٴونىمى از بولسا، ەكىنشى جاعىنان تىياناقسىز كەلەدى. مالدى وكىداپ اسىراۋ كوتىۋ دەگەندى وتىرىقشى ەلدىكىدە كوبى بىلمەيدى: ازداپ قانا ەندى وكىداۋ جولىنا كىرىسە باستاعاندارى بايقالادى.

جالپى گۋبەرنەدە ەگىن مولشەرى 11 پىراسەنت كوبەيگەن؛ ال، جەكە ۋيەزدەرگە جانە ٴار تۇرلى شارۋالارعا كەلگەندە ەگىن مولشەرىنىڭ كوبەيۋى 2 مەن 48 پىراسەنتتىڭ اراسىندا ٴجۇر.

وسى ەسەپ بەرىپ وتىرعان جىلداعى ەگىن مولشەرىن 1920 ىنشى جىلداعى ەگىن مەن سالىستىرعاندا، 20 ىنشى جىلداعىنىڭ 84 قانا پىراسەنتىنە جەتىپ وتىرمىز؛ ونىڭ بەر جاعىندا كوشپەلى ەلدەردە 103 پىراسەنتكە دەيىن كوتەرىلىپ، وتىرىقشىلاردا ەگىن مولشەرى 81 پىراسەنتكە دەيىن كەمىگەنى سەزىلەدى.

ەگىن مولشەرىنىڭ وزگەرۋىندە مال سانىنىڭ وزگەرۋىندەگى بايقالعان بەلگىلەر كورىنەدى؛ ماسەلەن: ورتا ەسەپ بەن جان باسىنا كەلەتۇن ەگىن مولشەرىنىڭ كوبەيۋىنەن-دە، جالپى ەگىن مولشەرىنىڭ كوبەيۋى تەزدەۋ بولىپ وتىر؛ ونىڭ بەر جاعىندا ورتا ەسەپ بەن شارۋا باسىنا كەلەتۇن ەگىن مولشەرىنەن، جان باسىنا كەلەتۇن ەگىن مولشەرى تەزىرەك كوبەيگەندىگى بايقالادى.

ديقانشىلىق كەسىبىن از-ازداپ وڭدى جولعا قويا باستاۋشىلار بولسا-دا، گۋبەرنەدەگى جالپى ديقانشىلىق كاسىبىنىڭ ٴادىسى ٴالى-دە ناشار جاتىر. سول ٴادىستىڭ ناشارلىعى ارقاسىندا، اۋە رايىنىڭ جاعدايلارىنا (قۇرعاقشىلىق) قاراعاندا ديقانشىلىقتىڭ تىياناقتىلىعى كەم بولىپ، ونىڭ ۇستىنە ٴونىمدى بولۋىنا-دا قيىنشىلىق كوپ كەزدەسەدى. ديقانشىلىقتىڭ ٴادىسى ناشار بولعاندىقتان ٴبىزدىڭ گۋبەرنەدەگى ەگىن سالعان جەرلەرىمىز-دە تازا بولمايدى، زىياندى جاندىكتەر-دە كوپ؛ ولاي بولعان سوڭ ەگىن شىعىسى-دا ٴاردايىم وڭدى بولا الماي كەلەدى. ٴبىزدىڭ گۋبەرنەدە جەردى وڭداۋ جۇمىسىنا تابيعات جاعدايلارى-دا قولايلى؛ ماسەلەن: ەگىندى سۋارىپ سالۋعا قالاي بولسا-دا جەتەتۇن سۋ ٴبىزدىڭ گۋبەرنەدەن ٴابدان تابىلادى. سونىڭ ٴۇشىن-دە زايسان، بۇقتىرما، وسكەمەن، قارقارالى ۋيەزدەرىنىڭ قازاقتارى ەگىندى سۋارىپ سالادى. ٴبىراق بۇلاردىڭ سۋارۋ ٴادىسى-دە ٴالى ناشار جاتىر. سۋدىڭ كوبىن ەگىن، جەر سۋارۋ جولىنا پايدالانباي وتىرمىز؛ ماسەلەن: ەرتىستىڭ سۋىنان باسقا سۋلاردىڭ 5 قانا پىراسەنتى مەن پايدالانىپ كەلىپپىز. گۋبەرنەدەگى سۋدى شاما كەلەرلىك قىلىپ ارزان ٴتۇسىرىپ پايدالانۋ كەرەك. ٴبىراق قارەجەتتىڭ جالپى تاپشى بولۋى سەبەپتى بۇل سۋ ٴجايىن جۇمىسىنا تولىق نازار سالىنا-المادى. الاي-دا جەر وڭدەۋ جۇمىسىنا كەرەكتى ٴىرى-ٴىرى ورىندار سالۋدى سەمەي گۋبەرنەسىنىڭ 5 جىلدىق ٴىرى (كاپيتالنىي) قۇرىلىس جوسپارىنا كىرگىزىپ وتىرمىز.

اۋىل شارۋاسىن ماشينەلەندىرۋ ٴىسى جاڭاعانا باستالىپ كەلەدى. وسى ەسەپ جىلىمىزدىڭ ىشىندە گۋبەرنەدە 9 تىراكتور ٴجۇرىپ، جۇمىس ٴىستەردى؛ ونىڭ بەر جاعىندا جەر وڭدەۋ جۇمىستارى ٴجايىلىپ، سۋلار بوگەلسە، اۋىل شارۋاسىنا ەلەكتىرىك كۇشىن ٴجايىۋ-دا قيىن ٴىس ەمەس.

استىق بالانسىنىڭ (قىلەبو پۋراجنىي بالانس) نەگىزگى زاتتارى تۇۋرالى گۋبەرنەدەگى جينىندى ماعلۇمات № 5 كەستەدە كورسەتىلگەن.

كەستە № 4. ەگىن مولشەرى.

ۋيەزدەر.	شارۋالاردىڭ تۈرلەرى	جالپىسى: تۈۋرا سانى I 1920ج.	II 1924ج.	III 1925ج.	پىراسەنت بەن III-II	III-I	100 كىسىگە (جانعا) قانشا كەلەدى: تۈۋرا سانى I 1920ج.	II 1924ج.	III 1925ج.	پىراسەنت بەن III-II	III-I	ءۇي باسىنا قانشا كەلەدى: تۈۋرا سانى I 1920ج.	II 1924ج.	III 1925ج.	پىراسەنت بەن III-II	III-I
كەرەكۋۋ	وتىرىقشى	218202	109492	128762	117	59	203	98	113	115	55	11,2	4,8	5,8	121	52
	كوشبەلى	24357	18606	23708	127	97	18	14	17	121	94	0,8	0,6	0,7	116	87
	جىينى	242559	128098	152470	119	62	100	51	60	117	65	5,0	2,4	2,8	117	56
قارقارالى	وتىرىقشى	6218	5907	8745	148	141	107	105	116	110	108	5,5	4,8	5,3	110	96
	كوشبەلى	5067	7497	8338	111	163	4	5,2	5,6	107	150	0.2	0,2	0,2	100	100
	جىينى	11285	13404	17083	128	151	8	9	11	108	137	0 5	0,48	0,5	105	100
سەمەي	وتىرىقشى	180395	118965	122125	102	67	140	89	90	101	64	8,0	4,2	4,5	107	56
	كوشبەلى	22647	21240	23508	110	104	23	20	21	105	91	1,1	1,0	1,0	100	90
	جىينى	203042	140205	145633	104	71	90	58	59	102	65	4,4	3,0	3,0	100	68
وسكەمەن	وتىرىقشى	102889	104921	117149	111	113	87	80	85	106	98	5,4	4.5	4,5	100	83
	كوشبەلى	16366	7108	7485	105	46	31	13	14	108	45	1,5	0,7	0,7	100	46
	جىينى	119255	112029	124634	110	104	70	61	65	106	93	4,1	3,4	3,4	100	82
بۇقتارما	وتىرىقشى	58749	67221	69837	104	129	90	86	86	100	95	5,0	4,1	4,4	107	88
	كوشبەلى	5763	4678	5862	124	101	22	15	19	126	86	1,2	1,7	0,9	128	75
	جىينى	64512	71899	75699	105	117	71	67	68	101	95	3,9	3,2	3,4	106	85
زايسان	وتىرىقشى	18448	26208	29452	112	160	71	89	95	107	133	4.7	4,5	4,8	107	102
	كوشبەلى	6403	13159	14736	111	230	8	14	16	114	200	0,4	0,7	0,7	100	175
	جىينى	24851	39367	44188	112	178	23	33	37	112	160	1,2	1,6	1.7	106	141
بۇكىل گۇبىرنەدە	وتىرىقشى	584901	432714	476070	110	81	130	89	94	105	72	7,4	4,6	4,8	104	64
	كوشبەلى	80603	72288	83637	115	103	15	13	14,7	113	93	0,7	0,6	0,7	116	100
	جىينى	665504	505002	559707	111	84	67	48	52	108	77	3,5	2,4	2,5	104	71

(ەگىن مولشەرى دەسە ەسەبى مەن)

ەسكەرتىۋ: III-II، ياكى III-I دەگەنىمىز-II-گە قاراعاندا III دەگى، ياكى I-گە قاراعاندا III دەگى نەشە پىراسەنت دەگەن ءسوز.

استىق بالانىسىنىڭ نەگىزگى زاتتارى.

ئوزىۇستايتۇن استىق مولشەرى		ۇستاۋنا جەتپەگەن استىق		ئوز ۇستاۋنان ارتىق قالعان استىق		ئسالدو (ارتىق كەمى).	
پۇت ەسەبى مەن	بالانىستىڭ نەشە پىرالسەنتى	پۇت ەسەبى مەن	بالانىستىڭ نەشە پىرالسەنتى	پۇت ەسەبى مەن	بالانىستىڭ نەشە پىرالسەنتى	پۇت ەسەبى مەن	بالانىستىڭ نەشە پىراسەنتى
207641	0,68	207641	6 ,68	—	—	—	—
5158768	16,92	206931	0.97	—	—	—	—
6537395	21,45	—	—	2555578	8,38	—	—
4007570	13,15	—	—	2758810	9,06	—	—
2252754	7,40	—	—	2703870	8,86	—	—
18164128	59,60	504572	1.65	8018258	26,30	7513686+	24,65
1736370	5 70	1736370	5,70	—	—	—	—
1866108	6,14	521744	1,73	—	—	—	—
1744726	5,70	—	—	596151	1,98	—	—
5347204	17,54	2258114	7,43	596151	1,98	1661963—	5,45—
23511332	77,14	2762686	9,08	8614409	28,28	5851723+	19,20+
25787	0,08	—	—	201140	0,67	—	—
15047	0,05	—	—	11840	0,04	—	—
57295	0,19	—	—	219024	0,72	—	—
1367359	4,48	785379	2,57	—	—	—	—
1465488	4,80	785379	2,57	432004	1,43	353375—	1,14—
24976820	81,94	3548065	11,65	9046413	29,71	5498348+	18,06+

كەستە 5. № 24—1925—جىلدىاعى

شارۋالاردىڭ تۇرلەرى	ئۇي سانى: تۇۋراسانى	ئۇي سانى: پىراسەنت بەن	قالىقتىڭ سانى: تۇۋراسانى	قالىقتىڭ سانى: پىراسەنت بەن	ەگىن مولشەرى: دەسەتىنە ەسەبى مەن	ەگىن مولشەرى: پىراسەنت بەن	جالپى استىق تۇسىمى: پۇت ەسەبى مەن	جالپى استىق تۇسىمى: بالانىستىلىك ەسەبى %-ى
I وتىرىقشى ەلدەر								
1. ەگىنى جوقتار	2793	1,2	10317	0,9	—	—	—	—
2. 3 دەسەگە دەيىن ەگىنى بارلار . .	42737	20,0	188776	16,2	86972	15,0	4861837	15,95
3. 6 دەسەگە دەيىن ەگىنى بارلار . .	33209	15,0	176174	15,0	165298	28,5	9092973	29,83
4. 10 دەسەگەدەيىن ەگىنى بارلار . .	14076	6,3	89661	7,6	127284	22,0	6766380	22,21
5. 10 دەسەدەن كوپ ەگىنى بارلار . .	5848	2,5	42520	3,7	96586	16,6	4956624	16,26
ئبىرىنشى گىراپاداعىنىڭ جيىنى . .	98663	45,0	507448	43,4	476140	82,1	25677814	84,25
II كوشبەلى ەلدەر								
1. ەگىنى جوقتار	65351	30,0	288593	24,7	—	—	—	—
2. 1 دەسەگە دەيىن ەگىنى بارلار . .	35861	16,0	170113	14,6	29474	5,1	1344364	4,41
3. 1 دەسەدەن كوپ ەگىنى بارلار . .	20424	9,0	108467	9,3	54166	9,3	2340877	7,68
ەكىنشى گىراپاداعىنىڭ جيىنى . .	12.636	55,0	567173	48,6	83640	14,4	3085241	12,09
I-II گىراپاداعىلاردىڭ جيىنى . . .	—	—	1074621	92,0	559780	96,5	29363055	96,34
III باسقالار								
كوبتەسىب سالعاندار	—	—	—	—	4582	0,9 }	226027	0,75
بىرىككەن شارۋالار	—	0,0	565	0,0	473		226887	0,09
كەڭەس شارۋالارىمەن اگرونومۇۋشاسكەلەرى	—	—	1284	0,2	6155	1,1	276319	1,90
قالالار			90788	7,8	9088	1,5	581980	1,91
III گىراپاداعىلاردىڭ جيىنى . . .	—	—	92637	0,8	20298	3,5	1112113	3,66
كۇبىرنەدەگىنىڭ بارلىق جيىنى . .	220299	100	1167258	100	580078	100	30475168	100